ភស្តុតាងនៃការប្រើប្រាស់ដំរីក្នុងសឹកសង្គ្រាម
(ចម្លាក់និងសិលាចារឹក)

ដំរី ជាសត្វមួយដែលមានភាពជិតស្និទ្ធខ្លាំងជាមួយមនុស្ស ទាំងការរស់នៅ និងកិច្ចការស្ថាបនាសំណង់នានា។ ដ្បិតគេគិតថាទោះបីដំរីជាសត្វព្រៃកាចសាហាវនិងមានកម្លាំង តែគេផ្សាយផ្សាំងសត្វនេះយកមកប្រើប្រាស់ឱ្យមានចរឹកស្លូតបូត និងផាយប្រើប្រាស់សម្រាប់ការផារធ្ងន់ៗ មិនតែប៉ុណ្ណោះនៅសម័យបុរាណបានប្រើប្រាស់សត្វដំរីប្រើប្រាស់ក្នុងសឹកសង្គ្រាម ដូចមានបង្ហាញតាមរយៈចម្លាក់នៅតាមជញ្ជាំងប្រាសាទមួយចំនួន និងបង្ហាញតាមរយៈសិលាចារឹកទៀតផង។

ជាទូទៅចម្លាក់ទាក់ទងនឹងសត្វដំរីនៅក្នុងសិល្បៈខ្មែរ យើងឃើញមានតាំងពីស.វ.ទី៧មកម្ល៉េះ ដូចឃើញនៅតំបន់ប្រាសាទសំបូរព្រៃគុកខេត្តកំពង់ធំ។ ប៉ុន្តែ ចម្លាក់ទាំងនោះសុទ្ធសឹងបង្ហាញដំរីដែលជាយានជំនិះរបស់ព្រះឥន្ទ្រប៉ុណ្ណោះ ពោល គឺដំរីដែលកើតចេញពីការកូរសមុទ្រទឹកដោះដែលមានឈ្មោះថា "ឰរ័ត" (រូបលេខ១)។[១] បន្ទាប់មក នៅស.វ.ទី១០ យើងឃើញមានការបង្ហាញចម្លាក់ដំរីស្រោចទឹកឱ្យព្រះនាងលក្ស្មី ដូចឃើញនៅលើហោជាងប្រាសាទបន្ទាយស្រី (រូបលេខ២)។[2] [២]ចាប់ពីស.វ.ទី៩-១៣មក យើងឃើញគេនិយមធ្វើបដិមារូបដំរីដាក់នៅតាមជ្រុងប្រាសាទក្នុងគំនិតដែលយល់ថា ដំរីគឺជាសត្វមួយដែលជាឆ្មាំនៅចាំយាមទីស្ថានរបស់អាទិទេពនៅភ្នំព្រះសុមេរុ ដូចឃើញនៅប្រាសាទបាគង ប្រាសាទដំរីនៅកោះកេរ ប្រាសាទមេបុណ្យខាងកើត ប្រាសាទភិមានអាកាស ក្រុមប្រាសាទព្រះពិធូរ ប្រាសាទដំរីនៅបាកាណ ជាដើម (រូបលេខ៣)។ ជាងនេះទៀត ក្នុងសម័យស.វ.ទី១២មក ចម្លាក់ដំរីដែលទាក់ទងនឹងរឿងរ៉ាវព្រះពុទ្ធសាសនាក៏មានច្រើនគួរសមដែរ ដូចឃើញនៅប្រាសាទបាលីលេយ្យ (រូបលេខ៤)។ ចម្លាក់ដំរីដែលគួរកត់សម្គាល់មួយទៀតនោះ គឺនៅព្រលានជល់ដំរី ដែលយើងឃើញចម្លាក់ទាក់ទងនឹងដំរីច្រើនណាស់ ហើយទីនោះទំនងជាកន្លែងផ្សាំងដំរី ឬហ្វឹកហាត់ដំរី ឬជល់ដំរី ឬជាកន្លែងធ្វើកិច្ចទាក់ទងនឹងសត្វដំរីដ៏សំខាន់នៅសម័យបុរាណ (រូបលេខ៥)។

ដោយឡែក ចម្លាក់សត្វដំរីដែលយើងគិតថាអាចទាក់ទងនឹងការយកដំរីប្រើប្រាស់ក្នុងសឹកសង្គ្រាម យើងឃើញចាប់ផ្តើមមាននៅស.វ.ទី១២មកដូចជា ចម្លាក់នៅជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរវត្ត ប្រាសាទបន្ទាយឆ្មារ ប្រាសាទបាយ័នៗលៗ នៅជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរវត្ត សិល្បករបានបង្ហាញ

---

[១]សូមមើលអត្ថបទរបស់លោក សុខ កែវសុវណ្ណារ៉ា ផ្សាយក្នុងគេហទំព័រ **AMS Khmer Civilization,** https://ams.com.kh/khmercivilization/detail/505

[២]Roveda 2005: 72.

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ រ៉ាលី

ចម្លាក់ក្បួនដង្ហែទ័ពចេញច្បាំង ដែលអ្នកដឹកនាំគង់ឈរនៅលើសត្វដំរី ដោយព្រះហស្តកាន់ផ្គាក់ជាអាវុធ (ទំនងជាព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី២ ដ្បិតយើងឃើញមានហែរហមដោយក្ងស់ជាច្រើន) (រូបលេខ២៦)។ រីឯនៅជញ្ជាំងប្រាសាទបាយ័នវិញ យើងឃើញមានរូបមេទ័ពអង្គុយនៅលើដំរីក្នុងសមរភូមិច្រើនគួរសម ហើយចម្លាក់មួយដែលគួរឱ្យកត់សម្គាល់នោះគឺ ទំនងជាមេទ័ពម្នាក់ឈរលើសត្វដំរីបាញ់ព្រួញសំដៅទៅខ្មាំងសត្រូវ (រូបលេខ២៧)។ នៅជញ្ជាំងប្រាសាទបន្ទាយឆ្មារឯណោះវិញ ក៏មានបង្ហាញចម្លាក់មេទ័ពដឹកនាំទ័ពចេញច្បាំងអង្គុយនៅលើសត្វដំរី ដោយយកដៃចង្អុលទៅកាន់អ្វីមួយ (រូបលេខ២៨) និងមានចម្លាក់មួយផ្ទាំងទៀតបង្ហាញមេទ័ពម្នាក់អង្គុយលើសត្វដំរី ដោយមានដៃកាន់ព្រួញបម្រុងនឹងបាញ់ (រូបលេខ២៩)។

ចំពោះនៅក្នុងសិលាចារឹកវិញ ពាក្យ "**ដំរី**" គេបានកត់ត្រាអក្ខរាវិរុទ្ធខុសៗគ្នាដូចជា **តំរ្វិយ** (K.654) **តំម្វ** (K.388) **តំរេ** (K.9) **តំរេយ្យ** (K.257) ដែលភាគច្រើនរៀបរាប់អំពីអំណោយជាសត្វដំរីរបស់ស្តេច មន្ត្រី ឬអ្នកមានសទ្ធាបុណ្យថ្វាយដល់ទេវស្ថាន។[៣] នៅស.វ.ទី៩ ព្រះរាជាខ្មែរមួយអង្គគឺព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៣ ជាស្តេចដែលចូលចិត្តទាក់សត្វដំរីខ្លាំងណាស់ ដែលយើងអាចដឹងបានតាមរយៈសិលាចារឹកមួយចំនួនដូចជា សិលាចារឹកប្រាសាទគោកឬស្សី (K.175) រៀបរាប់ថា៖ "*ព្រះមហាក្សត្រយាងទៅកាន់វិស្ណុលោក (ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៣) បានស្តេចយាងទៅចាប់ដំរីមួយក្បាលនៅព្រំប្រទល់ព្រៃព្រះកន្ទោង*[4៤], សិលាចារឹកប្រាសាទគោកចក (K.521) រៀបរាប់ថា៖ "*មហាសករាជឆ្នាំ៧៧២ ព្រះករុណាស្រីជ័យវម៌្មទេវ ស្តេចយាងទៅកាន់វិស្ណុលោក ត្រូវជាបុត្រព្រះបាទបរមេស្វរ បានមកគង់នៅភូមិព្រៃស្វាដើម្បីចាប់សត្វដំរីមួយក្បាលទុក តែដំរីនោះបានរត់រួចចូលទៅក្នុងព្រៃវិស្ណុគ្រាម ទ្រង់ក៏ផ្ទុំនៅទីនោះមួយរាត្រី ហើយព្រះអង្គក៏បន់ស្រន់ឱ្យរកដំរីនោះឃើញវិញ ក្នុងយប់នោះព្រះអង្គទ្រង់ព្រះសុបិនឃើញព្រះកម្រតេងអញវិស្ណុរាមួយ មានបន្ទូលមកកាន់ទ្រង់ថា កាលណាឯងកសាងរូបអញនិងខិតខំគោរពអញដោយភក្តីភាព អញនឹងឱ្យឯងឃើញដំរីនោះវិញជាមិនខាន លុះព្រឹកឡើងស្តេចក៏បានឃើញដំរីនោះពិតប្រាកដមែន ក៏បានបញ្ជាឱ្យគេស្ថាបនារូបសកព្រាហ្មណ៍ ហើយធ្វើពិធីបុណ្យឆ្លងនៅទីនោះដោយដាក់ឈ្មោះថា "វិស្ណុគ្រាម" និងបានថ្វាយដីមួយកន្លែងនៅជិតដីរបស់ផ្លូវប្រាង្គ*។[5៥] ទោះបីជាយ៉ាងណា សិលាចារឹកទាំងអម្បាលម៉ានដែលបានរៀបរាប់ខាងលើ បានបង្ហាញឱ្យឃើញថា ព្រះរាជាខ្មែរមួយអង្គទ្រង់សព្វព្រះរាជ

[៣] Saveros Pou 1992: 212-213.

[៤] Cœdès 1954: 174.

[៥] Cœdès 1952: 67-69.

ហាឫទ័យក្នុងការទាក់សត្វដំរី និងអ្នកមានសទ្ធាបុណ្យតែងថ្វាយសត្វដំរីដល់ប្រាសាទ ប៉ុន្តែមិនបានបញ្ជាក់ឱ្យយើងឃើញអំពីកស្តុតាងនៃការប្រើប្រាស់សត្វដំរីក្នុងសឹកសង្គ្រាមឡើយ។ ទោះបីយ៉ាងនេះក្តី មានសិលាចារឹកដ៏សំខាន់មួយចារនៅស.វ.ទី៧ ដែលជាឧទាហរណ៍មួយបញ្ជាក់ឱ្យយើងឃើញថា ព្រះរាជាខ្មែរនៅសម័យបុរាណបានបញ្ជាឱ្យគេចាប់សត្វដំរីមកផ្សាំង ដើម្បីទុកប្រើប្រាស់ក្នុងសមរភូមិប្រយុទ្ធ។ សិលាចារឹកនោះចារនៅមេទ្វារប្រាសាទភ្នំហាន់ជ័យ ខេត្តកំពង់ចាម ចុះបញ្ជីលេខ K.81 ដែលគាថាខាងលើមករៀបរាប់ពោលសរសើរពីគុណលក្ខណៈសម្បត្តិជាច្រើនរបស់ព្រះបាទភវវរ្ម័នទី១ (គ.ស.៥៩៨-៦០៦) ក្នុងកិច្ចការគ្រប់គ្រងជាតិកាលទ្រង់ជាព្រះមហាក្សត្រនៅជំនាន់នោះ ហើយនៅគាថាទី៥ បានរៀបរាប់ថា៖

"និត្យទានបយស្សិក្ត កការិ ឯវ មតង្គជាគានិ
អាត្មានុការាទិ ឥវ យះ សមរាយ សមគ្រហិត"។

ប្រែសម្រួលថា[៦]៖

"ព្រះអង្គបានចាប់សត្វដំរីសាដើម្បីប្រើការក្នុងសមរភូមិ ជាដំរីដែលមានប្រមោយផ្សើម ដោយទឹកដម ហើយហាក់បីដូចជាធ្វើតម្រាប់តាមហត្ថា ដែលផ្សើមដោយទឹក មន្តនាពេលធ្វើអំណោយទាននានា"។

ជារួមមក នៅសម័យបុរាណចាប់តាំងពីរវាងស.វ.ទី៦មក ព្រះរាជាខ្មែរជាច្រើនអង្គ ព្រមទាំងមេទ័ព ពិតជាបានប្រើប្រាស់សត្វដំរីក្នុងសឹកសង្គ្រាមពិតប្រាកដមែន ដោយយើងអាចមើលឃើញកស្តុតាងតាមរយៈសិលាចារឹកនៅស.វ.ទី៧ (សិលាចារឹកភ្នំហាន់ជ័យ) និងមើលឃើញតាមតាមរយៈចម្លាក់ជាច្រើនផ្ទាំង ជាពិសេសចម្លាក់ទាក់ទងនឹងក្បួនព្រះរាជាឬមេទ័ពគង់នៅលើសត្វដំរីដង្ហែទ័ពចេញច្បាំង នៅស.វ.ទី១២ (ប្រាសាទអង្គរវត្ត) និងចម្លាក់មេទ័ពអង្គុយនិងឈរនៅលើសត្វដំរីក្នុងសមរភូមិប្រយុទ្ធជាមួយខ្មាំងសត្រូវ ដូចឃើញនៅចម្លាក់ប្រាសាទបាយ័ន និងប្រាសាទបន្ទាយឆ្មារដែលបានបង្ហាញខាងលើស្រាប់។ ចម្លាក់ និងសិលាចារឹកដែលបង្ហាញដោយសង្ខេបនេះ បង្ហាញឱ្យឃើញពីភាពប៉ិនប្រសប់របស់បុព្វបុរសខ្មែរក្នុងការផ្សាំងសត្វដំរីព្រៃដ៏កាចសាហាវយកមកប្រើប្រាស់ក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ និងប្រើប្រាស់ក្នុងសឹកសង្គ្រាមជាមួយសត្រូវដើម្បីការពារជាតិមាតុភូមិកម្ពុជា៕

[៦] *ប្រែសម្រួលដោយ លោក កំ វណ្ណារ៉ា;* Barth 1885.

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ រ៉ាលី

រូបលេខ១៖ ចម្លាក់រូបព្រះឥន្ទ្រជិះដំរីលម្អនៅលើផ្តែរទ្វារប្រាសាទនៅតំបន់ប្រាសាទសំបូរព្រៃគុក (ស.វ.ទី៧)

រូបលេខ២៖ ចម្លាក់ដំរីស្រោចទឹកព្រះនាងលក្ស្មី ហោជាងប្រាសាទបន្ទាយស្រី ស.វ.ទី១០ រូបថត៖ កុំ រតនៈពិសិដ្ឋ

រូបលេខ៣៖ ចម្លាក់បដិមាសត្វដំរីតម្កល់នៅជ្រុងប្រាសាទដំរី តំបន់បាកាណ ចុងស.វ.ទី១២ ដើមស.វ.ទី១៣

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

រូបលេខ២៨៖ ចម្លាក់ក្នុងរឿងពុទ្ធប្រវត្តិនៅប្រាសាទបាលិលេយ្យ ស.វ.ទី១២ រូបថត៖ កុំ រតនៈពិសិដ្ឋ

រូបលេខ២៩៖ ចម្លាក់ដំរីនៅជញ្ជាំងព្រលានជល់ដំរី ចុងស.វ.ទី១២ ដើមស.វ.ទី១៣ រូបថត៖ កុំ រតនៈពិសិដ្ឋ

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

រូបលេខ២៦៖ ចម្លាក់ព្រះរាជាឬមេទ័ពឈរលើសត្វដំរីដង្ហែក្បួនទ័ពនៅជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរវត្ត ស.វ.ទី១២
រូបថត៖ កុំ រតនៈពិសិដ្ឋ

រូបលេខ២៧៖ ចម្លាក់មេទ័ពឈរលើសត្វដំរីបាញ់ព្រួយក្នុងសមរភូមិនៅជញ្ជាំងប្រាសាទបាយ័ន្ត ស.វ.ទី១៣
រូបថត៖ កុំ រតនៈពិសិដ្ឋ

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

រូបលេខ៨៖ ចម្ងាក់មេទ័ពអង្គុយលើដំរីបាញ់នៅជញ្ជាំងប្រាសាទបន្ទាយឆ្មារ ស.វ.ទី១៣
រូបថត៖ លាក់ ស៊ីផាន់ណា

រូបលេខ៩៖ ចម្លាក់មេទ័ពអង្គុយលើដំរីបាញ់បម្រុងបាញ់ព្រួញនៅជញ្ជាំងប្រាសាទបន្ទាយឆ្មារ ស.វ.ទី១៣
រូបថត៖ លាក់ ស៊ីផាន់ណា

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ រ៉ាលី

ឯកសារយោង

សុខ កែវសុវណ្ណារ៉ា

២០២១, "ដំរីក្បាលបីឰរ៉ត" ផ្សាយក្នុងគេហទំព័រ AMS Khmer Civilization, https://ams.com.kh/khmercivilization/detail/505

Barth, A.

1885, *Inscription Sanskrities du Cambodge,* Paris.

Coedès, G.

1952, '*Inscription du Cambodge,* Vol 4, Hanoi.

1954, '*Inscription du Cambodge,* Vol 6, Hanoi.

Roveda, V.

2005, *Image of the God,* River Books: Bangkok.

Saveros Pou

1991-1992, '*Dictionnaire Vieux Khmer-Français-Anglais,* Paris.

AMS
អរិយធម៌ខ្មែរ
KHMER CIVILIZATION